Olvasás közben...

Lenin azt tanította, hogy az irodalmat a társadalmi folyamat eleven jellemző részeként állandóan ható, felvilágosító és szervező erőnek fogjuk fel, amely a szocialista forradalom megvalósítása, maradéktalan történelmi realizálása, előrehaladásának meggyorsítása érdekében munkálkodik. Az irodalomtól is elvárta, hogy politikus legyen, nem kiszolgálója, hanem szolgálattevője a politikának azzal, hogy tudatosítson, lelkiismeretre ébresszen, hogy elgondolkoztassa az embereket önmaguk sorsáról és a világról. Minden műben elsősorban annak társadalmi hasznosságát, tudatosító értékét figyelte, az üres járatú „esztétikumot" pedig elvetette. Lenin gondolatai jutottak eszembe, amikor a Kossuth Könyvkiadó néhány kötetéről ismertető jegyzeteimet papírra vetem, azzal az elismerő megjegyzéssel, hogy ezek a kiadványok jól teljesítik a Lenin által eléjük szabott feladatokat.

ABA IVÁN: Honárulók c. regénye 1965-ben jelent meg és az 1848-as forradalom és szabadságharc eseményeit örökíti meg. A regény főszereplője Tolnai Gáspár, Haynau börtönében ülve első személyben mondja el élete történetét. Apja és plébánosa akaratának engedelmeskedve pap lett és Hám János püspök, később esztergomi érsek mellett teljesített szolgálatot. A feltétlen engedelmesség és végtelen tisztelet vezénli minden tettében, amíg rá nem jön, hogy Hám püspök mellett minden ideálja bemocskolódik és becsületes szívvel nem védelmezheti tovább azt az ügyet, amelyet egyházi főnöke védelmez. A katolikus klérus ugyanis — és ezt a történelmi tények is igazolják — a Habsburgok leghűségesebb támogatójának bizonyult 1848-ban. Ahogy egy korabeli újságból olvashatjuk: „A pecsovics papok a forradalom alatt akkora kokárdát tűztek ki a bűnpalástra, mint egy hintókerék, színlelve szabadelvűséget, melyről fogalmok sincs, örömet hirdetve az események felett, melyek lelköket vérezték fel." Amikor azonban kenyértörésre került a sor és a nemzet szabadságharcra kényszerült, a a magyar főpapok egymással versengve árulták el a hazát, sokszor oly szemérmetlenül, hogy azt még egyes osztrák vezérek is megsokallták és óvatosságra intették őket. Érdeme a regénynek, hogy a történelmi események reális ábrázolásán túl jól érzékelteti azt a belső küzdelmet is, amely során Tolnai Gáspár visszatalál az igaz útra. Nem kis küzdelmet kell folytatnia, a jobbágyfelszabadítási, az egyházi tized és egyéb szolgáltatások eltörlését főnökei előtt isten ellen való véteknek kell mutatnia, de árulásra, az ellenség kiszolgálására már semmiféle

paranccsal nem lehet rábírni A honáruló főpapok tevékenységén túl egy nagyon szép szerelem regénye is ez a könyv, amely Tolnai Gáspár a pap, és Zsuzsa a kis jobbágysorsból papi szolgálatba menekült cselédlány között szövődik és amelynek úgy érezzük, még a főhős halálos ítélete sem tud végetvetni. Aba Iván könyvét elsősorban klerikalizmus ellenessége miatt tartjuk hasznosnak, és ajánljuk mindazoknak, akik kedvelik a regényes korrajzokat.

KUN BÉLA: Válogatott írások és beszédek c. két kötetes munkája az MSZMP Párttörténeti Intézete gondozásában, Vass Henrik, Friss Istvánné és Szabó Éva gondos rendezésében jelent meg Kun Béla születésének 80. évfordulójára. A könyv, amellett, hogy régi adósságot törleszt, egyúttal tisztelgés történelmünk egyik legdicsőbb eseménye a Tanácsköztársaság és nagy vezére előtt. Dr. Münich Ferenc a harcostárs jellemezte talán legjobban ezeknek az írásoknak jelentőségét: „történelmi okmányok ezek, a magyar komunisták áldozatos küzdelmének dokumentumai, s természetszerűleg visszatükröződnek bennük nemcsak a történelmi jelentőségű győzelmek és sikerek, hanem azok az ellentmondások is, amelyek az akkori nemzetközi viszonyok között, a magyar munkásosztály akkori helyzetében, s a Kommunisták Magyarországi Pártjának és vezetőinek akkori elméleti színvonala és tapasztalatai mellett aligha voltak elkerülhetők."

A válogatás első kötete 1919-ig tartalmazza Kun Béla írásait és beszédeit. Ebbe a kötetbe kerültek be azok az írások is, amelyek először agitációs füzetként jelentek meg és a hadifoglyok ezrei nevelkedtek rajtuk. Csak ízelítőül az írások meggyőző, sodró erejéről: „Amíg elég ostoba a nép arra, hogy a fegyvert saját elnyomására tartsa a kézben, amíg elég tökkelütött, hogy a vérét csapoltassa, hogy mások pénzt préseljenek hulló véréből, addig rendjén van, hogy még a lélegzetvételét is megadóztatják, hogy legyen miből fizetni a háború költségeit. Ezen csak egyképpen lehet segíteni. Nem másként, mint hogy felébredjen az országnak a dolgozó többsége, s rájöjjön arra, hogy az ő fegyverei tartják fenn a hatalmat, mely a háborút vele vegeztette végig s költségeit vele fizetteti meg. Akié a fegyver, azé a hatalom."

Az első kötetben a legnagyobb teret a Tanácsköztársaság alatti írásai és beszédei, a magyar proletárforradalomért folytatott küzdelem, s egyben Kun Béla internacionalista szemléletének fényes dokumentuma képezik.

A második kötett az ellenforradalom éveiből származó műveket tartalmazza, ezek között is a legnagyobb teret a Tanácsköztársaság küzdelmeinek és tanulságainak elemzése foglalja el, mellettük az illegális pártmunka, a fasizmus elleni harc elvi és gyakorlati kérdéseiről írt tanulmányok, több színesen megírt portré és Kun Béla irodalomszeretetét tükröző, a kommunista írók műveihez írt előszó szerepel. Gazdag, sokoldalú, tevékeny életről vallanak ezek az írások, forgatásukhoz,

jobb megértésükhöz nemcsak a jegyzetanyag tanulmányozás, hanem egy másik könyv is segítséget nyújt. Bár nem a Kossuth-nál jelent meg, hanem a Magvető Kiadónál, ide kívánkozik az ajánlása Kun Béláné: Kun Béla c. művének. Az élet- és harcostárs visszaemlékezései emberközelségbe hozzák Kun Bélát és sok új adattal gazdagítanak. Döbbenetes az utolsó évek leírása, a személyi kultusz mindenben ellenséget sandító korszakában is nyílt bizakodó magatartása, amikor ostobaságnak minősíti a kilátásba helyezett letartóztatást. Pl. 1937-ben Sztálin megkéri: „A külföldi lapok . . most azt írják, hogy magát a szovjet hatóságok Moszkvában letartóztatták. Kérem fogadjon ebben az ügyben egy francia újságírót." S amikor Kun Béla nyilatkozatával megjelenik a cáfolat, letartóztatták és többé nem is kerül ki a börtönből.

Tanításai, harcos életének tanulságai azonban hátramaradtak és műveinek tanulmányozását elsősorban párttörténeti kutatásokat végzőknek és mindazoknak ajánljuk, akik a XX. század első felének munkásmozgalmával részletesebben akarnak megismerkedni.

LACKÓ MIKLÓS: Nyilasok, nemzetiszocialisták 1935—1944. „Oly korban éltem én a földön, mikor az ember úgy elaljasult, hogy önkét, kéjjel ölt, nemcsak parancsra, s míg ballhitekben hitt s tajtékzott téveteg, befonták életét vad kényszerképzetek." A költészet, a szépirodalom már számos alkotásában próbálta megfogalmazni a választ, hogyan és miért jutottunk az emberi elaljasodás mélypontjára, de ahogyan távolodunk az eseményektől időben, mindjobban megfogalmazódik az igény, hogy történelmileg is minden részletében tisztázzuk e kor kérdéseit. Lackó Miklós könyve erre a feladatra vállalkozik és a történész alaposságával, ugyanakkor azonban szinte regényszerűen olvasmányos stílusban tárja elénk a harmincas évek Magyarországának eseményeit. Az ellenforradalom fasiszta irányba tartó, magát kereszténynemzetinek hirdető antiszemita, reakciós eszmei légköréből, az igazságtalan trianoni béke által is szított sovinizmus segítségével egyenes út vezetett a nép szinte teljes kirekesztéséhez a politikában és ugyanakkor a fasizmus előretörésével ennek hazai térhódításához. Lackó különbséget tesz a nyilaskeresztes párt, a Szálasi vezette „hungarista mozgalom", és a többnyire „úri", „agráriárus" nemzeti szocialistának minősített megmozdulások között. Ha zavaros, a tömegek félrevezetését célzó programjukban volt is eltérés, külpolitikájukban a németek kegyének biztosítása, a győzelmesnek igérkező fasizmus kegyeinek megnyerése, és alantas céljaikra, a hatalom megragadására való megnyergelésében egyetértettek. Nemzeti függetlenségüket mind a két fél lényegtelen kérdésnek tekintette. Érdekes kérdés, hogy miért nem segítették a németek intenzívebben és korábban hatalomra ezeket a szolgai módon engedelmes elemeket. Lackó könyve világosan megmutatja, azért mert a hivatalos kormány támogató álláspontja miatt erre nem volt szükség. Ugyan-

akkor azt is jól mutatja meg, hogy amikor látszólag a mozgalom ellen tesz valamit a hivatalos kormány, mint pl. mikor Szállasit börtönbüntetésre ítélték, tulajdonképpen segítettek, mert mártírt csináltak belőle.

A könyv eseményei a 30-os évek gazdasági válságaival, Gömbös hatalomra jutásával kezdődnek és a nemzet mélypontra süllyedésével, a nyilasok hatalom átvételével végződnek Józanul mutatja meg, hogy az uralkodó osztály tehetetlen politikája elősegítette ugyan a nyilasok hatalomra jutását, de komolyan számbavehető tömegmozgalomra nem támaszkodhattak. Így uralmuk csak pünkösdi királyság lehetett, ha mégolyan drága áron fizette is meg népünk ezt a dicstelen uralmat.

SAUL FRIEDLÄNDER: XII. Pius és a Harmadik birodalom. Hochuth világsikert aratott drámája a Helytartó bemutatása óta a világ közvéleményének állandó témája: milyen felelősség terheli XII. Pius pápát a deportálások, a haláltáborok, az emberiségre szakadt ezernyi borzalom kérdésében. Elintézhető-e a pápa álláspontja a „vétkesek közt cinkos aki néma" enyhén elítélő megállapítással, vagy ki kell mondanunk egyértelműen, hogy a kereszténység feje annyit se tett meg a fasizmus ellen, mint amennyit az általa képviselt eszmék szolgálatában a legkisebb áldozópapnak is meg kellett volna tennie.

Saul Friedländer könyve XII. Pius és a Harmadik Birodalom kapcsolatát az 1939 márciusa és az 1944 szeptembere közötti időben vizsgálja. Maga a szerző is felteszi a kérdést: lehet-e helyes választ adni a problémára anélkül, hogy pl. megvizsgálná az egykori Pacelli bíboros tevékenységét 1917-től, müncheni nunciussá való kinevezésétől pápává választásáig, vagy az egyház németországi helyzetének és a nemzetiszocializmushoz való viszonyának elemzése nélkül? Mi tovább vihetjük a kérdést: lehet-e helyes választ adni a kérdésekre úgy, hogy a szerző teljesen mellőzi a marxista történetírás anyagát és ugyanakkor több esetben megfelelő kritika nélkül veszi át a jobboldali történetírás állításait és terminológiáját, Mégis azt kell mondanunk, hogy e dokumentumgyűjtemény, amely elsősorban Bergen nagykövet (1920—1943-ig képviselte Németországot a Vatikánban) és utóda Weizsäcker jelentéseit tartalmazza, világos képet ad a pápa egész politikájáról. Pacelli mindig a Mussolinivel és a fasiszta Olaszországgal való jó viszony híve volt, erősen németbarátnak vallotta magát, így egyetértett a németországi fasizmussal is, még ha az Egyház ortodox politikájának védelmében több ízben ellentétbe került is a nemzetiszocializmussal.

Különös értéke e dokumentumgyűjteménynek, hogy bizonyítékait csupán felsorakoztatja, például megismerjük a pápaság szerepét a szovjetellenes támadás előkészítésében, de a felelősség kérdésének a felvetését az olvasóra bízza. Ezzel mintegy kényszeríti még a hívő olvasókatt is, hogy XII. Piust és az általa képviselt politikát bűnösnek bélyegezze és fokozott felelősséget a fasizmus pusztításaiért megállapítsa.

M. JÁSZAI ILONA: Kinek higgyen? Napjaink egyik legtöbbet hangoztatott kérdése a kettős nevelés és az abból adódó ellentmondások káros volta. Segíteni a szülőknek abba, hogy boldogabb, különb nemzedéket neveljünk, mint a mienk, ez a szándék vezeti a szerzőt, amikor széleskörű pedagógiai ismereteire alapozva, mint gyakorlószülő is elmondja tanácsait, észrevételeit.

Könyvének első két fejezete az iskolas kor előtti gyermeknevelés kérdéseit tárgyalja. Sok okos tanácsa közül talán csak a félelem nélkül való nevelést emelnénk ki. A félelem, mely a vallásos nevelés alapmotívuma volt, bizalmatlanná teszi a gyermeket önmagával és felnőttekkel, elsősorban a szüleivel szemben is. Nagyon fontos, hogy jó meséken nőjenek fel gyermekeink, amelyek megóvják őket az ismeretlentől való oktalan félelemtől is. Nagyon tanulságosak a karácsony magyarázatával kapcsolatos példák. A szerző a Jézuskát meghagyja szép mesének, az ünnepet pedig a családi szeretet, az öröm forrásának.

Az iskoláskorú gyerekek nevelésénél már hangsúlyosan előtérbe lép az erkölcsi-világnézeti nevelés fontossága, ne kapjon a gyerek más tanítást az iskolában, mint amilyen példával otthon találkozik. Súlyos konfliktusokat okozhat pl. a kisdobos avatás és az első áldozás párhuzama, különösen, ha a szülők még „ki is okosítják" a gyereket, hogy az utóbbit elmondani nem szabad.

A felsőtagozatos gyerekek nevelésénél helyesen emeli ki a szerző, hogy bár iskolánk tananyagai tartalmazzák a helyes világnézet alapigazságait, világszemlélettté mégis csak a család gyakorlati életében való azonosulás útján válik.

Nagyon fontos, hogy a nevelés során a felnövekvő nemzedékben helyes válasz alakuljon ki az élet értelmére vonatkozóan is. A régi megfogalmazás helyett: „az élet célja isten szolgálata" ki kell alakítanunk fiataljainkban a tevékeny élet vágyát. Tudják és váljon mindennapos gyakorlatukká: az egyéni boldogság is csak a társadalom szolgálatával, a közösségért való aktív munkálkodással érhető el.

M. Jászai Ilona könyve felhasználva a gyermeklélektan, a fiziológia eredményeit, a dialektikus materialista szemléletmód és a gyakorlati példák sokaságával igen hasznos segítséget nyújt szülőknek, nevelőknek, mindenkinek, aki szeretettel és felelősséggel akar foglalkozni a felnövekvő nemzedékkel.

CSUKLY LÁSZLÓ